

УДК 342.95:351.753(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.45>**В. В. Галуцько,**

доктор юридичних наук, професор,
академік Академії АПН,
професор кафедри адміністративного права,
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін,
Київського університету інтелектуальної власності
та права Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0003-1619-5028

І. Л. Бородін,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права,
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін,
Київського університету інтелектуальної власності
та права Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-1874-3238

О. В. Драган,

доктор юридичних наук, професорка,
професорка кафедри кримінального права, процесу та криміналістики,
Київського університету інтелектуальної власності
та права Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-5696-6360

ОБІГ ЗБРОЇ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ: ПОЗИТИВНИЙ ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена пошуку шляхів законодавчої реалізації легалізації зброї серед цивільного населення в Україні з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

Авторами констатується, що право на зброю для цивільного населення у світлі сьогоденних подій розглядається не тільки як природне та невід'ємне право кожної людини на самозахист від злочинних посягань, але й як гостра необхідність.

Автори розгортають широку дискусію щодо легалізації зброї серед цивільного населення та наголошують на тому, що таке явище є цілком логічним та зрозумілим через необхідність самозахисту, яка особливо гостро постала під час війни.

У статті йде пошук оптимального механізму легалізації та обігу зброї серед цивільного населення, а саме з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

Авторами доводиться, що формування такої процедури має відбуватися з урахуванням позитивного, зокрема й ретроспективного досвіду становлення аналогічних елементів моделей в розвинених країнах світу, найближчих до особливостей умов розвитку України.

Автором констатується той факт, що відповідну адміністративну модель обігу вогнепальної зброї серед цивільних осіб в Україні доцільно формувати виходячи із національної ментальності, сучасних потреб суспільства в умовах викликів та загроз збройної агресії російської федерації. На думку автора, в основу такої моделі має бути покладена варіативність, котра виступить критерієм допустимої лібералізації законодавства про зброю в Україні та, як наслідок, надасть можливість здійснити характеристику державної політики у даному напрямі. Адміністративно-правове забезпечення обігу зброї серед

цивільних осіб у наведеному контексті виступатиме як підсистема цілісної системи обігу зброї в Україні.

Авторами зацентровано увагу на наявності права на носіння зброї цивільним населенням і воно є природним та невід'ємним правом кожної людини на самозахист від злочинних посягань.

Робиться висновок, що прийняття відповідного закону в Україні дозволило б значно зменшити випадки незаконного поводження зі зброєю та підвищити загальний рівень громадської безпеки.

Ключові слова: обіг зброї, цивільне населення, країни ЄС, зарубіжний досвід, цивільні особи, учасники обігу вогнепальної зброї, правовідносини у сфері вогнепальної зброї, поняття та сутність обігу зброї серед цивільного населення, адміністративно-правове забезпечення обігу зброї, правові основи обігу зброї.

Постановка проблеми. Право на зброю для цивільного населення, а тим більше в контексті агресії росії проти України на весні 2014 року та повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2024, розглядається сьогодні не тільки як природне та невід'ємне право кожної людини [1] на самозахист від злочинних посягань, але й як гостра необхідність [2].

На сьогодні дискусії щодо легалізація зброї серед цивільного населення набирають обертів на теренах України серед юристів-адміністративістів, фахівців з державного управління та парламентаріїв. Таке явище є цілком логічним та зрозумілим через необхідність самозахисту, яка особливо гостро постала під час війни. Водночас питання легалізації зброї було порушене ще на початку проголошення незалежності України [3, с. 313–314].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуком оптимального механізму легалізації та обігу зброї серед цивільного населення, а саме з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду займалися такі науковці, адміністративісти та фахівці з державного управління, як: В.В. Арешонков, К. Бугайчук, М. Войцеховський, В. Галунько, І.А. Грицяк, С.В. Діденко, О.Ю. Дрозд, В. Дулгер, С. Дудкевич, Ю.П. Жванко, Ф.Ф. Зуров, О. Кваша, С. Ківалов, А. Корнієць, О.О. Косиця, В. Кузнецов, В. Літошко, Д.В. Ревякін, О.С. Соколов, О. Тильчик, В. Тильчик, П. Фріс, Р. Є. Чорнобривець, Д. С. Чуріков, Т.А. Шумейко та інші. Однак до цього часу дане питання залишається невирішеним.

Виклад основного матеріалу. Питання правового регулювання обігу та легалізації зброї в Україні серед цивіль-

ного населення є актуальними не тільки для всіх держав світу, а й, насамперед, для України, оскільки російська військова агресія, а разом з тим і погіршення криміногенної ситуації впливають на всі соціальні явища та процеси в країні [4, с. 132–134].

Незважаючи на те, що Україна обрала європейський вектор інтеграції, вона на сьогодні так і не має спеціального законодавства, яке б здатне було регулювати питання обігу та легалізації зброї серед цивільного населення. Справа в тому, що відсутність такого законодавства створює негативні прецеденти та загрози для зростання кількості нелегальної зброї серед цивільних осіб [2].

Розгляд питання щодо обігу й легалізації зброї в Україні необхідно почати з аналізу міжнародного зарубіжного досвіду здійснення такої діяльності.

Оскільки Україна намагається реалізувати своє прагнення до вступу у європейську спільноту, а також бути визнаною як правова держава на міжнародному рівні, то цілком логічним виглядає питання приведення вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів. Одним із найбільш важливих питань такого євро інтеграційного процесу є право громадян України на самостійний захист своїх прав, свобод та власності від злочинних посягань а тим більше з точки зору військової агресії росії проти України. Відповідно до ч. 3 ст. 27 Конституції України кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [1]. Громадяни для реалізації свого права мають право на спеціальні засоби самооборони, а також зброї. С.В. Діденко зауважує, що закріплення такого права в Конституції України свід-

чить про пріоритетність захисту державою здоров'я та життя громадян. Тому для України вкрай важливим стає потреба у впровадженні таких законодавчих норм, які б регулювали відносини щодо володіння зброєю та спеціальними засобами самооборони. Для впровадження таких норм у законодавство [5, с. 321; 6, с. 204].

Питання легалізації зброї серед цивільного населення на законодавчому рівні в різних країнах вирішується по-різному. Як зауважує О. Бусол, відповідно до критеріїв регулювання права осіб на озброєний захист, держави можна поділити на такі групи: 1) країни, які повністю легалізували зброю і надали їй у вільний доступ (наприклад, США); 2) країни, які легалізували зброю за умов проходження певної процедури (наприклад, Чехія, де застосовують тестування особи щодо отримання зброї); 3) країни, які не легалізували зброю взагалі або легалізували лише певні її види (наприклад, Україна, де легалізована довгоствольна зброя, а також Японія, де немає жодної одиниці зброї на тисячу жителів) [7].

Наявність права на носіння зброї цивільним населенням обґрунтовується, по-перше, природним та невід'ємним правом кожної людини на самозахист від злочинних посягань [1].

Наприклад, штат Айова приєднався до низки американських штатів, що не вимагають спеціального дозволу на купівлю та носіння зброї. Цей закон був підписаний представницею республіканської партії Кім Рейнолдс. Раніше жителям даного штату необхідно було проходити перевірку так званої кримінальної історії, аби отримати відповідний дозвіл на володіння й носіння зброї. Зараз це питання узгоджене. А загалом у США близько 20 штатів не вимагають перевірок для людей, які хочуть придбати зброю [8]. Крім того, як зауважує П. Фріс, у штаті Вісконсін існує навіть обов'язок громадян мати зброю для самооборони [9]. З огляду на підняте у статті питання, можна звернути увагу на географічні та історичні чинники, що впливають з особливостей територій певних держав, де просто наявність зброї у населення є необхідним фактором його виживання в суворих природних умовах. Наприклад, на островах

архіпелагу Шпіцберген наявність у населення зброї є обов'язковою через небезпеку піддатися нападу з боку полярних ведмедів, зумовлене використанням її для полювання, обов'язком нести військову службу тощо [9].

Звернемося до історії Сполучених штатів Америки, де ще у 1791 році було прийнято другу поправку до Конституції з точки зору узаконення права громадян вільно носити вогнепальну зброю. Але, на момент запровадження цих конституційних змін у державі вже існувала певна культура поведіння зі стрілецькою зброєю. Додатково загальнонаціональне право американців зберігати вдома зброю для самооборони було закріплено на рівні постанов Верховного суду США у 2008 та 2010 роках [2].

Утім, право на зброю у США не є абсолютним – законодавством заборонено носити зброю окремим категоріям населення (наприклад, психічнохворим, особам, винним у домашньому насильстві з використанням зброї тощо). Крім того, у державі запроваджено низку обмежень щодо типів стрілецької зброї, яка може використовуватися громадськістю, а також заборонено носити зброю у певних місцях, як-от в урядових будівлях чи школах [2]. Однак питання вільного володіння зброєю у США все ще залишається дискусійним, оскільки США є лідером у показниках як за кількістю самогубств, так за кількістю злочинів, вчинених з використанням зброї. І ця тенденція має пряму кореляцію з легким доступом багатьох американців до вогнепальної озброєння [2].

У такій країні як Хорватія у період із середини 1990-х до початку 2000-х років спостерігалась значна проблема із контрабандою вогнепальної зброї через воєнні конфлікти у регіоні. Однак з 2013 року, коли Хорватія стала повноправним членом Європейського Союзу, національна політика переорієнтувалася на значне зменшення обігу незаконної зброї. Зокрема, у 2007 році уряд Хорватії запровадив перманентне вилучення зброї [2]. Але у 2014 році Уряд Швейцарії дозволив громадянам Хорватії і Чорногорії, які живуть в конфедерації, володіти і носити вогнепальну зброю [10].

Законодавство країни дозволяє громадянам носити вогнепальну зброю для самозахисту. Однак іноземцям-вихідцям з країн, які не входять до ЄС, мати пістолет заборонено [10].

В Естонії протягом тривалого часу на можна було знайти велику кількість нелегальної зброї, яка залишилася ще з часів Другої світової війни. Проте, за останніми оцінками, загальна кількість нелегальної вогнепальної зброї в Естонії невелика. Серед іншого, це пов'язано із прийняттям законів про володіння зброєю в 1991 і 2001 роках. Законодавство Естонії було чи не першим на пострадянському просторі, яке дозволило цивільним особам мати короткоствольну вогнепальну зброю для самозахисту. Крім того, естонці також можуть мати напівавтоматичну зброю. Але повністю автоматичну зброю зарезервовано виключно для Кайтселіту, який фактично є естонським аналогом Територіальної оборони [2].

Чинне законодавство Чехії щодо носіння зброє є досить ліберальним. Зокрема, у цій країні дозволено купувати зброю для самозахисту, а також передбачено можливість приховано носити заряджену зброю. Для цього необхідно отримати спеціальний дозвіл, який надається після проходження відповідної перевірки. Цей дозвіл діє лише протягом 10 років, а власник зброї зобов'язаний кожні 5 років проходити перевірку щодо його стану здоров'я і підтверджувати законність підстав для володіння. Крім того, на відміну від багатьох держав Європи, тут на рівні закону передбачено можливість зберігати вдома зброю у зарядженому стані у випадку, якщо власник має відповідну ліцензію [2].

У відповідь на прийняття Європейським Союзом директив щодо вогнепальної зброї уряд Швейцарії посилив національне законодавство з приводу зброї серед цивільних осіб. Населення держави також підтримало цю ініціативу щодо впровадження жорсткіших «збройних» заборон на референдумі 2019 року. Проте в цілому швейцарська політика щодо зброї залишається достатньо ліберальною [2].

Таким чином, можемо констатувати, що єдиного підходу до вироблення політики щодо легалізації зброї у світі не

існує. Водночас, тенденції, які сьогодні набрали обертів у всьому світі, вказують на необхідність належного правового регулювання та вироблення ефективної державної стратегії у сфері легалізації вогнепальної зброї.

Підходячи до головного, можна констатувати, що єдиною країною в Європі, у якій досі не вирішене питання легалізації та вільного носіння вогнепальної зброї, є Україна. Згідно зі ст. 263 Кримінального Кодексу України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» вказано, що носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу – караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

2. Носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу – караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або пробаційним наглядом на строк від двох до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років.

3. Не підлягає кримінальній відповідальності за вчинення дій, передбачених частиною першою або другою цієї статті, особа, яка добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої. Тобто, державою передбачена кримінальна відповідальність за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами [11].

Як зауважує Ф.Ф. Зуров, повномасштабне вторгнення російської федерації у лютому 2022 року значно активізувало дискусії щодо надання цивільним особам права на вільне володіння вогнепальною зброєю та зробило такі дискусії цілком зрозумілими через необхідність самозахисту громадян. Водночас питання легалізації зброї є «обережною» темою для українського суспільства [4, с. 132–134].

Висновки. Підводячи підсумок, можна констатувати, що прийняття відповідного закону в Україні дозволило б значно зменшити випадки незаконного поводження зі зброєю та підвищити загальний рівень громадської безпеки. Але до розробки спеціального закону необхідно підходити виважено, щоб забезпечити максимальну якість правового регулювання й уникнути потенційних ризиків.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Легалізація вогнепальної зброї: міжнародний досвід. Державне управління. Законодавчі ініціативи. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/legalizacziya-vognepalnoyi-zbroyi-mizhnarodnyj-dosvid/>
3. Шумейко Т.А. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні : дис. ... д.ю.н. : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2022. 504 с.
4. Зуров Ф.Ф. Досвід зарубіжних країн щодо легалізації вогнепальної зброї та запровадження її в Україні. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. Харків, 2021. С. 132–134.
5. Діденко С.В. Адміністративно-правове застосування зброї в Україні.: дис. ... д.ю.н. : 12.00.07. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2016. 384 с.
6. Чуріков Д.С. Зарубіжний досвід правового регулювання обігу зброї як засобу самооборони та особливості його впровадження в Україні. *Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ*. 2010. № 3. С. 203–213.
7. Бусол О. Зарубіжний досвід легалізації вогнепальної зброї та можливість запровадження на території України. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://www.nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2757:zarubizhnij-dosvid-legalizatsiji-vognepalnoji-zbroji&catid=8&Itemid=350
8. У США ще один штат дозволив вільний обіг зброї. Редакція «Мілітарний». URL : <https://mil.in.ua/uk/news/u-sshahhe-odyn-shtat-dozvoliv-vilnyj-obig-zbroyi/>
9. Фріс П.Л. «Право громадян на зброю – pro et contra»: про право громадян на володіння бойовою вогнепальною зброєю. URL: https://protocol.ua/ua/pravo_gromadyan_na_zbroyu_pro_et_contra_pro_pravo_gromadyan_na_volodinnya_boyoovoju_vognepalnoyu_zbroeyu/
10. Швейцарія дозволила хорватам і чорногорцям носити зброю. URL: <https://tsn.ua/svit/shveycariya-dozvolila-horvatami-chornogorcyam-nositi-zbroyu-334139.html>
11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Halunko V., Borodin I., Drahan O. Trafficking in weapons among the civilian population: positive foreign experience

The article is devoted to the search for ways of legislative implementation of the legalisation of weapons among the civilian population in Ukraine, taking into account positive foreign experience.

The authors state that the right to arms for civilians in the light of current events is viewed not only as a natural and inalienable right of every person to self-defence against criminal attacks, but also as an urgent necessity.

The authors engage in a broad discussion on the legalisation of arms among the civilian population and emphasize that this phenomenon is quite logical and understandable due to the need for self-defence, which has become particularly acute during the war.

The article seeks to find the optimal mechanism for legalisation and circulation of weapons among the civilian population, namely, taking into account the positive foreign experience.

The authors argue that the formation of such a procedure should take into account the positive, including retrospective, experience of establishing similar elements of models in developed countries of the world, which are closest to the specifics of Ukraine's development conditions.

The author states that it is advisable to form an appropriate administrative model of firearms circulation among civilians in Ukraine based on the national mentality and current

needs of society in the context of challenges and threats of the armed aggression of the Russian Federation. In the author's opinion, such a model should be based on variability, which will serve as a criterion for the permissible liberalisation of arms legislation in Ukraine and, as a result, will make it possible to characterise the state policy in this area. In this context, administrative and legal support for the circulation of weapons among civilians will act as a subsystem of the integral system of arms circulation in Ukraine.

The authors emphasise that civilians have the right to bear arms and that it is a natural and inalienable right of every person to self-defence against criminal attacks.

It is concluded that the adoption of a relevant law in Ukraine would significantly reduce the incidence of illegal handling of weapons and increase the overall level of public safety.

Key words: *arms trafficking, civilian population, EU countries, foreign experience, civilians, participants in firearms trafficking, legal relations in the field of firearms, concept and essence of arms trafficking among civilians, administrative and legal support for arms trafficking, legal framework for arms trafficking.*